

Л.В. Чабаненко

Національний інститут стратегічних досліджень
при Президенті України

АНТОНІМІЯ В АРАБСЬКІЙ МОВІ

На сучасному етапі розвитку мовознавства дослідження семантичного рівня мови належать до провідних лінгвістичних напрямів. Значну увагу вчені приділяють семантиці слів, тією чи іншою мірою протиставлюваних у мовній системі. Традиційно ця проблема розглядається як антонімічні відношення між словами.

Функціонування слів з протилежними значеннями властиве різним мовам. Е.Бенвеніст наголошував, що коли в мові досліджувалось, але виявилось нереалізованим поняття протилежності, то це «свідчить про брак чуття до протилежності не в мові, а в дослідника». Свідченням існування в різних мовах антонімічних слів може бути загальна структура протилежних значень, спільність структурних класифікацій, тотожність основних семантичних типів антонімії. Як лексико-семантичне явище антонімія ґрунтується на спільних ознаках, прихованих у самому характері людського мислення (асоціації за контрастом у психології, контрарність понять у логіці та ін.). Антонімія має парадоксальну природу: з одного боку, значення лексичних одиниць ґрунтуються на абсолютній протилежності, а з другого – це найтісніші семантичні зближення в лексиці, доконечною умовою яких є співвідносність протиставлюваних слів.

Поняття «протилежність» потребує й лінгвістичного аналізу. Ф. де Соссюр зазначав, що весь лінгвістичний механізм обертається навколо тотожностей і відмінностей, причому останні тільки обернена сторона перших. Особливості поняття «протилежність» можуть бути розкриті мовними одиницями з протилежними значеннями. Однією з таких особливостей мовознавці вважають бінарність структури антонімічного ряду: протиставні відношення припускають існування двох одиниць, що співвідносяться за принципом протилежності. Саме властивість мовних одиниць утворювати такі бінарні опозиції виступає ознакою антонімів (7;35).

Протиставлення мовних одиниць – це розрізнення двох чи більше однорідних семем, здатних до семіологічної функції. Протиставлення відбувається за умови наявності/відсутності того самого елементу або максимального/мінімального ступеня тієї самої якості. Протилежним вважається те, що максимально відрізняється ознакою, за якою порівнюють. Існують різні точки зору стосовно сутності антонімії як мовного явища. При всіх існуючих розбіжностях у визначенні антонімів більшість науковців, які розробляли цю проблему, поділяють думку про те, що слова-антоніми виражають одне й те ж поняття і належать до однієї й тієї ж частини мови.

Початок сучасному етапу в розвитку теорії антонімії було покладено працями В.М.Комісарова, Л.Булаховського, О.Реформатського. Проблема антонімії в арабській літературній мові займалися видатні вітчизняні арабісти (у т.ч. В.М.Белкін та Ю.П.Губанов). Але, нажаль, проблема залишається не достатньо дослідженою.

Наразі ми розглянемо антонімію в арабській мові на прикладі Корану(6). У межах першого класу об'єднуються антоніми, відношення між якими ґрунтується на комплементарній протилежності між значеннями слів. Антонімічні відносини охоплюють суворо визначені пари слів. Проміжні ступені вияву відсутні. До даної групи можна віднести антоніми, що позначають:

‘Жінка’ – ‘чоловік’:

[...] а з них обох розсіяв багато чоловіків і жінок (Іаят; 1) [...]

Чоловікам належить частка з того, що залишили батьки та родичі, жінкам теж належить доля з того, що залишили батьки та родичі (7ая;1) [...]

Той же хто робить добро, чоловік то чи жінка, та ще й коли віруючий, - такі ввійдуть до раю(1аят;1) [...]

[...] Якщо чоловік або жінка не має прямих спадкоємців, а в нього чи в неї є брат або сестра, то кожному з них належить одна шоста спадщини (12ая; 1) [...]

النساء/11) نَتَّبِعِينَ يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَى

Аллах приписує щодо дітей ваших так: синові - частка(спадщини), рівна частці двох дочок (ІІаят;1) [...]

Необхідно зазначати, що участь антонімів у створенні контрасту (антитези) не виходить, однак, що контрастне протиставлення завжди створюється саме антонімами, що відповідно беруть участь у цьому протиставленні слова є (або стають) антонімами.

В.Н. Комісарів стверджує, що всі антоніми можна розділити на дві групи: кореневі й афіксальні антоніми (7;64).

Наявність антонімічної характеристики в значеннях кореневих слів-антонімів лінгвістично виявляється в наступних двох особливостях: 1. У регулярному вживанні в складі антонімічних контекстів; 2. У спільності їхньої лексичної сполученості. Так само антонімічна характеристика може закріпитися за значенням кореневого слова – антоніма тільки в тому випадку, якщо це слово буде регулярно вживатися в мові для вираження протиставлення. Слова з протилежним значенням можуть існувати в мові лише остільки, оскільки вони регулярно відтворюються в мові як антоніми, тобто в безпосередньому протиставленні один одному. Контексти, у яких слово вживається спільно зі своїм антонімом і безпосереднім протиставленням йому, називаються антонімічними контекстами.

‘Земля’ - ‘небо’

[...] Увіруйте ж у благо для вас, а якщо не увіруєте, то Аллаху належить усе, що в небесах і на землі (170аят;1).

‘Гарний’ – ‘поганий’

Віддавайте сиротам їхнє майно, не підмінюйте поганим гарне [...]

‘Багатий’ - ‘бідний’

Хто багатий нехай буде добродішним; хто бідний, нехай годується з нього помірковано (бят; 1) [...]

‘Розпуста’ - ‘добропорядність’

А проти тих із ваших дружин, які живуть у розпусті, покличете за свідків чотирьох із вас [...] Добропорядні жінки віддані [своїм чоловікам], зберігають честь і все, що Аллах звелів зберегти (15аят;1) [....]

Цей клас дуже широко представлений у Корані. До другого класу належать антоніми, які позначають протилежне спрямування дій, ознак, властивостей, антоніми на позначення руху, так звані векторні антоніми; антоніми, що вказують на початок дії або стану – припинення дії або стану:

‘Забирати’ - ‘давати’

(النساء/19) وَلَا تَعْضَلُوهُمْ لَّذَهَبُوا بِنِعْصِ مَا آتَيْتُمُوهُمْ)

Не перешкоджайте їм забирати частину того, що ви їм дали (19 аят; 1) [...]

Третій клас утворюють антоніми на позначення якісних протилежностей, здатних мати різні щодо міри або інтенсивності проміжні ступені вияву:

— більший ступінь вияву ознаки — менша кількість або ступінь ознаки:

‘Найдрібніший (малий)’ – ‘великий’

(النساء/31) إِنْ تُجْتَنَّبُوا كِبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ تُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَلَنُدْخِلَكُمْ مَدْخَلًا كَرِيمًا)

Якщо ви триматиметеся подалі від великих гріхів, що вам заборонені, то ми побачимо ваші (найдрібніші) провини й упустимо вас через врата благословенні (31 аят; 1).

Загальномовні антоніми *великий* – *малий*, що виражають протиставлення великого – малого полюсів ознаки розміру, не мають повної симетрії в розвитку членів. У ряді значень ці антоніми відрізняються сферами вживання тому, що прикметник *великий* органічніше виступає як характеристика різних понять, він часто сприймається як позитивно-оцінний. Крім того, лексема *великий* функціонує за відсутності протилежного члена при назвах історичних подій, осіб, різних явищ, настільки неістотними видаються події, явища, які могли б бути позначені антонімами цього слова.

Важливо відзначити, що кожна пара антонімів регулярно протиставляється в одному або декількох типових контекстах. Окремі пари антонімів відрізняються і по кількості типових контекстів, у яких вони вживаються, і по частоті їхнього вживання в такому контексті. Регулярне вживання в складі антонімічних контекстів є основним лінгвістичним показником приналежності слова до антонімів. Другим показником антонімічності служить спільність лексичної сполученості в конфронтуючих один одному членів антонімічних пар. Для слів-антонімів характерний майже повний збіг сфер лексичної сполученості, що уможлиблює їх регулярне спільне вживання в контекстах, що виражають протиставлення. Спільність сполученості двох антонімів часом усвідомлюється настільки чітко, що з’являється можливість використовувати слово в стійких сполученнях, у яких звичайно вживається лише його антонім.

Класифікація зі структурного погляду. Зі структурної класифікації, як уже зазначалось, розрізняють різнокореневі (або лексичні) та однокореневі, або лексико-граматичні (ще зустрічається термін “словотвірні”) антоніми.

У Корані більше представлені різнокореневі (лексичні антоніми):

‘Друг’ – ‘ворог’

(النساء/45) دَانِكُمْ وَكَفَى بِاللَّهِ وَلِيًّا وَكَفَى بِاللَّهِ نَصِيرًا اللَّهُ أَعْلَمُ بِأَع)

Та Аллах найкраще знає наших ворогів! Аллаху досить як друга, і тільки Він - заступник (45 аят; 1).

‘Благо’ – ‘лихо’

(النساء/78) مَنْ عِنْدَ اللَّهِ فَمَا لَهُوَ لَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكُونُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا وَإِنْ تُصِيبُهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِكَ قُلْ كُلُّ

[...] Коли їм випадає яке-небудь благо, вони говорять: “Це – від Аллаха.” Якщо ж їх спіткає лихо (71 аят; 1) [...]

Другий розряд антонімів – однокореневі (лексико-граматичні або словотвірні). Протилежність у них зумовлена приєднанням антонімічних префіксів. Загальне значення заперечення ознаки виражають префікси без-, проти-, а-, анти-, де-, пере-, ір-, ін-, що вживаються в прикметникових, іменникових і дієслівних антонімах.

‘Остерігатися’ – ‘перестерігатися’

(النساء/63) فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُلْ لَهُمْ فِي أَنْفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا)

[...] Остерігайтеся їх, перестерігайтеся їх та скажи їм про них самих переконливі слова (63 аят; 1).

Окремої уваги заслуговують “найпримітивніші” антоніми, утворювані за допомогою заперечної частки не-. У Корані знаходимо:

‘Навмисно’ - ‘ненавмисно’

(النساء/92) لَا خَطَأَ وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ
(النساء/93) قَتَلَ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فِجْرًاؤُهُ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ وَمَنْ يَـ

Коли ж хто-небудь уб'є віруючого ненавмисно, він мусить відпустити на волю віруючого раба та вручити родичам убитого викуп за кров (92аят; 1) [...]

Коли ж хтось уб'є віруючого навмисно, то відплата йому – пекло, де він залишиться навечно (93аят; 1) [...]

‘Увірував’ – ‘не увірував’

(النساء/42) آمَنُوا يَا أَيُّهَا الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصُوا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّى بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا

Того дня ті, хто не увірував та не послухався Послання, готові будуть провалитися під землю. Однак вони нічого не зможуть приховати від Аллаха. О ті хто увірував! (42аят; 1) [...]

‘Покоряємося’ – ‘не покоряємося’

(النساء/46) وَأَطِيعُوا عَنَّا وَعَصِيْنَا وَاسْمَعُوا غَيْرَ مُسْمِعٍ وَرَاعُوا لَنَا بِالسِّنِّتِمْ وَطَعْنَا فِي الدِّينِ وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعُوا وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا

[...] Вони говорять: “Ми чули і покоряємося” або “Вислухай нечуване та упаси нас”, викриляючи своїми язиками та паплюжачи віру. А якби вони казали: “Ми чули і покоряємося.” (46аят; 1) [...]

‘Прощає’ – ‘не прощає’

(النساء/48) إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ

Аллах не прощає, коли поклоняються іншим Божествам, крім Нього, а все інше, прощає, кому побажає (48аят; 1).

‘Віра’ – ‘невір’я

(النساء/143) مُدْبِنِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَمَنْ يُضَالِلِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا

[...] вагаючись між невір'ям та вірою, не належачи ні до тих, ні до інших, бо для того, кого Аллах уводить в оману, ти ніколи не знайдеш правильного шляху (143аят; 1).

У зв'язку з викладеним вище є всі підстави стверджувати, що в антонімах різного кореня антонімічна характеристика не має формального вираження і закріплюється в результаті використання слова у типових антонімічних контекстах. Дещо інакше виглядає справа з афіксальними антонімами. У слів антонімічна характеристика з'являється в результаті приєднання заперечної частки, що і є її формальним носієм. Саме завдяки заперечній частці дане слово здобуває значення, протилежне значенню слова, що має той самий корінь. Корінь слова з негативною заперечною часткою як би антонімічний своєму слову. Негативне або антонімічне значення заперечної частки закріплюється за ним у результаті вживання його в такому значенні. Приєднуючись до слова, заперечна частка робиться складовою частиною цього слова, значення його зливаються зі значенням кореня в єдине ціле. Слово з негативною заперечною часткою не тільки означає заперечення значення кореня, але несе в собі твердження протилежного значення. У слова з негативною заперечною часткою заперечення утримується в самому значенні слова. А оскільки заперечення в широкому змісті і є протиставлення, то постає картина, характерна для слів – антонімів. Таким чином, негативний афікс теоретично може утворювати слово-антонім.

Морфологічна класифікація. Досліджуючи антоніми в Корані, можна помітити, що найчастіше вживається іменникові та дієслівні антонімічні пари, рідше – прикметникові та прислівникові, а також числівникові, займенникові та прийменникові антонімічні пари. Наприклад:

- іменникові антонімічні пари:

‘Життя’ – ‘смерть’

(النساء/18) لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا تَبَتُّ الْآنَ وَلَيْسَتْ الثَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّى إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ

Але немає прощення тим, хто грішить усе життя, і лише тоді, коли до нього приходить смерть, говорить: “Воістину, я каюся тепер” (18аят; 1) [...]

‘Пекло’ – ‘рай’

يَا وَمَنْ يَعْمَلُ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْتَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا أُولَئِكَ مَاوَاهُمْ جَهَنَّمَ وَلَا يَحْتَوْنَ عَنْهَا مَحْ
(النساء/124) يُظَلَّمُونَ تَقِيرًا

Для тих притулком буде пекло. І не знайти їм від нього порятунку. Той же, хто робить добро, чоловік то чи жінка, та ще й коли віруючий, – такі ввійдуть до раю, і не будуть вони скривджені ані на борозенку фінікової кісточки (124аят; 1).

‘Аллах’ – ‘Шайтан’

النساء/38) وَمَنْ يَكُنِ الشَّيْطَانُ وَالَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ

[...] та тих хто витрачає своє майно (на милостиню) на показ людям, не віруючи ні в Аллаха, ні у Судний день, а також тих, кому приятель – шайтан (38аят; 1).

Слово «Шайтан» (شيطان) походить від древнесемітського «сатана», «супротивник». Слово «Ібліс» (إبليس) може бути похідним від арабського вимови кореня balasa بلس, що означає «він безнадійний»; тому лінгвістичним значенням слова Ібліс може бути «той, хто спричиняє безвихідь / відчай». Інші джерела стверджують, що слово походить від грецького «Διαβολος» («лукавий», «наклепник»). А слово «Аллах» означає, «той хто уособлює Божественність», яка має здатність творити (4;25).

— дієслівні антонімічні пари:

‘Послухається’ – ‘порушить(закон)’

النساء/14) وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

Того ж, хто не послухається Аллаха та Його посланця і порушить його закони, Він кине у вогонь (14аят; 1) [...]

‘Забере’ – ‘приведе’

النساء/133) لَهُ عَلَى ذَلِكَ قَدِيرًا إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِآخَرِينَ وَكَانَ اللَّهُ

Якщо Він захоче, люди, Він забере вас геть й приведе замість вас інших: Аллах завжди може зробити це (133аят; 1).

‘Увірувати’ – ‘зневіритися’

النساء/137) إِنْ تَدَاوَلُوا كُفْرًا لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيُغْفِرْ لَهُمْ وَلَا لِيُهْدِيَهُمْ سَبِيلًا إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ

Тих, хто спочатку увірував, а потім перестав вірити, далі знову увірував, і знову зневірівся та ще й глибше занурився в невір'я, Аллах ніколи не простить і не скерує на прямий шлях (137аят; 1).

— прикметникові антонімічні пари:

‘Великий’ – ‘малий’

النساء/7) مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيحًا مَقْرُوضًا

[...] Ця частка може бути малою або великою - проте вона обов'язкова (7аят; 1).

‘Рідний’ – ‘чужий’

وَالْجَارُ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارُ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبُ بُنَاوَالِ اللَّهِ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَيَالِ الَّذِينَ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَآغِ
(النساء/36) بِالْجُنُبِ وَأَيْنَ السَّبِيلِ وَمَا مَنَعَتْكُمْ إيمَانُكُمْ

Поклоняйтеся Аллаху й не боготворіть, крім нього, нікого. А добро робіть батькам, родичам, сиротам, злидарям, рідному та чужому сусідові, побратимові, подорожньому і вашому невільнику (36аят; 1).

‘Поганий’ – ‘гарний’

(النساء/40) إِنْ اللَّهُ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكَ حَسَنَةً يُّضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَاءَ قَرِينٌ

[...] з шайтана поганий друг [...] Аллах не завдасть ані крихти кривди тобі. А будь-який гарний вчинок він тільки примножить і віддачить від Себе великою винагородою (40аят; 1).

(النساء/85) مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا

Хто заступиться за гарну справу, матиме з неї частку. А хто заступиться за погану справу, матиме свою частку з неї (85аят; 1).

‘Безтурботний’ – ‘тривожний’

النساء/83) وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ

Як тільки до них доходить яка-небудь безтурботна чи тривожна звістка, вони розголошують її (83аят; 1).

— прислівникові антонімічні пари:

‘Справедливо’ – ‘несправедливо’

النساء/58) ذَلِكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ مِنَ الْأَمَانَةِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ

(النساء/148) سَوَاءٌ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا عَلِيمًا لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّبْحِ

Аллах велить вам повертати власникам доручене майно, а коли ви судите серед людей, судите справедливо (58аят; 1) [...]

Аллах не любить привселюдніх слів про зло, хіба що несправедливо скривджено когось. Аллах завжди все чує, все знає (148аят; 1).

‘Заборонено’ - ‘дозволено’

مُحْصِنِينَ غَيْرِ مُسَافِحِينَ أَنْ تَبْنَعُوا بِأَمْوَالِ الْمُحْصَنَاتِ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَأَجَلٌ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ (النساء/24)

[Заборонено вам] і заміжні жінки, якщо їх не взято вами у полон, - так вам приписав Аллах. А дозволено вам поза тим, на свій достаток шукати собі цнотливих, не розпусних жінок (24аят).

- числівникові антонімічні пари:

‘Пара’ - ‘одна’

(النساء/1) نِسَاءً اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَ

Бійтеся Господа вашого, що створив вас з однієї душі, з неї ж створив її пару, а з них обох розсіяв багато чоловіків і жінок (1аят; 1).

Порівняно невелика кількість займенникових антонімічних пар. Майже всі вчені виділяють займенникову антонімію. Як вже йшлося вище, у Корані має місце займенникова антонімія.

‘Їм’ - ‘її’

(النساء/11) قَدْ أَتَيْنَاهُنَّ فَلَهُنَّ ثَلَاثُ مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْ

Якщо дочок більше двох, то їм належатиме дві третини того, що він залишив. Якщо ж дочка всього одна, то їй – половина (11аят; 1).

‘Ви’ - ‘ми’

عَلَىٰ أَذْنَانِهَا أَوْ نَلْعَنُهُمْ كَمَا لَعَنَّا أَصْحَابَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ آمَلُوا بِمَا تَزَلْنَا مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَطْمِسَ وُجُوهَ فَرَرْتِهِمُ أَنْ يَكُنْ أَلِ (النساء/47) السَّبْتِ

О ви, кому було дароване святе Письмо! Увіруйте в те, що ми послали на доказ того, що ви вже мали, перш ніж ми зітремо обличчя її не перекутимо їх задом на перед, або поки Ми не проклянемо їх, як прокляли прибічників суботи (47аят; 1).

За протилежністю значень у лексичній системі мови виокремлюють насамперед загальнономовні або узуальні антоніми, їм властиві суттєво важливі ознаки, а саме: 1) стійке лексико-семантичне відношення в межах відповідних пар слів, унаслідок чого вони постійно взаємодіють у словниковому складі як парадигматичне взаємозумовлювані одиниці; 2) регулярна відтворюваність в одних і тих же синтагматичних і стилістичних умовах. Наприклад: ‘Поразка’ – ‘успіх’

(النساء/72) شَهِدًا لِيَتْنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا هَمُوزًا مِنْكُمْ لِمَنْ لِيُطِنَنَّ فَإِنْ أَصَابَكُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا قَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيَّ إِذْ لَمْ أَكُنْ مَعَهُ

З поміж вас неодмінно виявиться такий, хто баритиметься. А якщо ви зазнасте поразки, він скаже: “Аллах змилювався наді мною, бо я не потрапив з ними до загинувших [...]” “Якби ж я був з ними, щоб удостоїтися великого успіху” (72аят; 1).

Поряд із загальнономовними антонімами в антонімічні стосунки в певній ситуації можуть виступати слова, які в звичайному вживанні не мають протилежних значень. Протиставленість семантики у таких лексемах має місце лише в індивідуальному використанні, тобто в спеціальному контексті. Антонімія припускає визначену семантичну близькість між значеннями слів – антонімів. Якщо в наявності є ознаки розходження, то антонімії немає. Звичайно антоніми вживаються в типових контекстах, що мають чітку структурну формулу. Однак не всі слова, уживані в антонімічних контекстах, можна віднести до антонімів, а тільки ті, котрі вживаються в них регулярно, постійно. Може виявитися, що слова вживаються в таких контекстах оказіонально. У цьому випадку ми будемо мати справу з контекстуальною антонімією.

Це антоніми мовлення, або контекстуальні, слова, що набувають антонімічних стосунків тільки в певному контексті. Контекстуальні антоніми тісно пов’язані з ознаками, властивими поняттям, вираженням загальнономовними антонімами.

Отже, в Корані широко та вміло використовується таке явище як антонімія та різні лінгвальні засоби, створені на основі цих мовних одиниць. Влучно виводяться різні образи та настанови, через контрасти, які доносяться до нас, нашого сприйняття та думок. Однозначним є лише протиставлення добра і зла. Але це більшою мірою стосується людини. Ми дослідили антонімічні зв’язки через компонентний аналіз (або аналіз значення слова з метою виділення семантичних компонентів, що входять до нього), який є найоптимальнішим у дослідженні антонімічних зв’язків. На прикладі компонентного аналізу якісних прикметників великий – малий визначаємо (зіставляючи їхні семи) ситуації, у яких значеннєві компоненти цих сем вступають у протиставні відношення, а в яких ні.

З викладеного вище ми робимо висновок, що антонімами можуть бути визнані слова, що протипоставлені самому загальному й істотному для їхнього значення семантичній ознаці. Як критерії виділення антонімів були висунуті наступні: можливість уживання слів у даному висловленні при протиставленні, однакова сфера лексичної сполученості. В процесі використання була виділена основна група антонімів, які представляють слова, що позначають визначені якості, саме виділення яких можливе тільки як розчленовування даних якостей за допомогою протилежних один одному значень. Антонімічна протиставленість слів є в такому випадку конструктивно необхідною для них.

Важливо відзначити, що кожна пара антонімів регулярно протиставляється в одному чи декількох типових контекстах. Окремі пари антонімів відрізняються і по кількості типових контекстів, у яких вони вживаються, і по частоті їхнього вживання в такому контексті. Регулярне вживання в складі антонімічних контекстів є основним лінгвістичним показником приналежності слова до антонімів. Другим показником антонімічності служить спільність лексичної сполученості в конфронтуючих один одному членів антонімічних пар. Для слів-антонімів характерний майже повний збіг сфер лексичної сполученості, що уможливорює їх регулярне спільне вживання в контекстах, що виражають протиставлення. Спільність сполучуваності двох антонімів часом усвідомлюється настільки чітко, що з'являється можливість використовувати слово в стійких сполученнях, у яких звичайно вживається лише його антонім.

У ході дослідження з'ясовувалося, що в антонімах різного кореня антонімічна характеристика не має формального вираження і закріплюється в результаті використання слова в типових антонімічних контекстах. Інакше є справа з афіксальними антонімами. У слів антонімічна характеристика з'являється в результаті приєднання заперечних часток, що і є її формальним носієм. Саме завдяки заперечним часткам дане слово набуває значення, протилежного значенню слова, що має той же корінь, але не має префікса. Корінь слова з негативними заперечними частками як би антонімічний своєму слову. Антонімія припускає визначену семантичну близькість між значеннями слів – антонімів. Якщо в наявності є ознаки розходження, то антонімії немає. Звичайно антоніми вживаються в типових контекстах, що мають чітку структурну формулу. Однак не всі слова, уживані в антонімічних контекстах, можна віднести до антонімів, а тільки ті, котрі вживаються в них регулярно, постійно. Може виявитися, що слова вживаються в таких контекстах okazіonalно. У цьому випадку ми будемо мати справу з контекстуальною антонімією. У деяких контекстах один з антонімів можна замінити іншим антонімом, а текст, трансформований таким чином не тільки не втратить зміст, але і зміниться зовсім певним чином – стане прямо протилежний даному. Можливість взаємозаміни служить додатковим критерієм антонімічності. Але взаємопідстановка антонімів не є абсолютною.

Таким чином, використання терміна конверсивність обумовлене тим, що за терміном конверсія закріплене інше поняття. Конверсивні відносини є різновидом суб'єктно – об'єктних відносин у мові, до яких відносяться такі поняття, як перехідність / неперехідність, зворотність, взаємність, активність / пасивність, застава. Дане явище може виявлятися на граматичному (синтаксичному) і лексичному рівнях. Лексичні конверсиви – це пари слів зі зверненими рольовими й актантними структурами, що обумовлено розщепленням семантичних валентностей дієслова. Лексична конверсивність знаходить вираження на рівні дієслова, іменника і прикметника. Вона широко представлена в сфері віддієслівного словотвору. Нерідкі контексти з двома співвідносними парами конверсивів, у яких крім об'єктивно-модальних значень, один з учасників відношення, що позначається або невідомий, або невизначений. Спільне вживання конверсивів спостерігається й у контекстах, де статус учасника відносин є незвичайним, вони якби міняються ролями. У цих контекстах пересмислені дійсні ролі учасників ситуації.

Підводячи підсумок, можна сказати, що дослідження прикладів з Корану, підтвердило той факт, що антонімія дійсно є засобом вираження категорії «протилежність». Ми з'ясували, що антонімами можуть бути як різнокорінні слова, так і слова, утворені за допомогою негативних префіксів і негативного афікса. Крім того, став очевидний і той факт, що не всі значення багатозначних слів арабської мови мають антонімічну пару.

Список використаних джерел:

1. Рибалкін В.С. Коран. Переклад уривків, коментарі. – К., 2002. – 276 с.
2. Полюга Л.М. Словник антонімів. – К., 1987. – С.4.
3. Резван Е. А. Коран и его толкование: тексты, переводы, комментарии. – СПб., 2000. – 314 с.
4. Muhammad Adil, M.A., LL.B., Ph.D. Introduction to Qur'an. – 2nd edition, 1990. – 140 p.
5. Muhammad Iqbal Siddiqui. Ninety-nine names of Allah. – 2nd edition, 1991. – 178 p.
6. Qur'an Al- Karim.
7. Миллер Е.М. Межчастеречная антонимия. – Саратов, 1983. – 245 с.
8. Бобух Н.М. Антоніми та фразеологізми з семантичними протилежними компонентами // Мовознавство. – 1992. – № 4. – С.62-67.